

DOI: 10.31866/2410-1311.43.2024.303025
УДК 130.2:351.858

«ФІЛОСОФСЬКА» СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ «РУССКОГО МИРА», АБО (ЗА ЇХНІМ ПРИСЛІВ'ЯМ!) — «ДУРАКУ И ГРАМОТА ВО ВРЕД»

Сергій Безклубенко

Доктор філософських наук, професор,
академік, почесний член Національної
академії мистецтв України,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8709-7129
e-mail: erdanbez1@gmail.com

Для цитування:

Безклубенко, С. (2024). «Філософська» складова культури «Русского мира», або (за їхнім прислів'ям!) — «дураку и грамота во вред». *Питання культурології*, 43, 8–24. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303025>

Мета статті — проаналізувати соціально-політичне явище, яке йменується претензійним терміном «Русский мир», через призму квазіфілософських «ізвишлених» низки російських мудрагелів, зокрема й особливо В. Соловйова, вигадки якого видаються за нібито науково-теоретичні обґрунтування правомірності та навіть історичної обумовленості існування оцього «міра». Водночас розкривається маніпулятивний характер тлумачення понять, з яких складається цей термін. *Результати дослідження*. Упродовж останніх століть ця своєрідна спільнота (конгломерат різних уярмлених народів і племен, що безпідставно привласнили собі назву Росія) безпардонно порушувала, не кажучи вже про колонізацію сусідніх територій, міжнародний спокій, ввергаючи людство у воєнні зіткнення. І за всіма цими злочинами — політика, основу якої визначає нав'язлива месіанська ідея: побудувати особливий світовий порядок — «Русский мир». Попри всю маніпулятивну тьмяність цього поняття, жажіття злочинів, вчинених так званою Росією на шляху втілення його у життя, достатньо виразно окреслюється людожерський зміст мети. *Наукова новизна*. У статті з'ясовано ідеологічне підґрунтя появи та позачасове існування феномену «Русский мир», яке призвело до розумового схиблення великої маси людей. *Висновки*. Зміст писань В. Соловйова про «русскую идею» зводиться до обґрунтування «богообраності» так званого «російського» народу, обстоювання того, що саме на Росію Бог поклав місію здійснити надуману «всеєдність». Абстрагувавшись від церковно-релігійного лушпиння, більш-менш виразно постає сокровенна суть «русской идеи»: досягнення всесвітнього значення (якщо не панування!) Росії з усіма її «лихами».

Сьогодні світ з жахом переживає чергове «запалення» цієї потворної російської хвороби під назвою «рашизм». Звинувачення України та «колективного Заходу» у фашизації достоту нагадують ситуацію, відображену в російському ж прислів'ї «с большой головы на здоровую». Тепер сама історія дає відповідь: так жити людям не слід.

■ **Ключові слова:** рашизм; богообраність; «ідея нації» та «національна ідея»; мир і світ; «римський мир» (рах готарае) та «русский мир» («світ»); В. О. Ключевський; Т. Г. Шевченко; П. Я. Чаадаєв; В. С. Соловійов; П. Д. Юркевич

■ Вступ

Упродовж останніх століть своєрідна спільнота (конгломерат різних уярмлених в імперії народів і племен, що безпідставно привласнили собі назву Росія) безпардонно порушувала, не кажучи вже про колонізацію сусідніх територій, міжнародний спокій, ввергаючи людство у воєнні зіткнення («Кримські» війни за часів Петра та Миколи «перших», «Японська» та «світова» — за Миколи другого, «Фінська» та «Друга світова» — за Йосипа, у Придністров'ї, Грузії, України — за Путіна). І за всіма цими злочинами — політика, основу якої визначає нав'язлива месіанська ідея: побудувати («обустроить!») особливий світовий порядок — «Русский мир». Попри всю маніпулятивну тьмяність цього поняття, жахиття злочинів, вчинених так званою Росією на шляху втілення його у життя, досить виразно окреслюють людожерський зміст мети. З огляду на вищезазначене потребує з'ясування саме ідеологічне підґрунтя появи та позачасового — існування цього феномену — розумового схиблення великої маси людей.

■ Мета статті

Стаття присвячена аналізу однієї з так званих «духовних скреп» того потворного соціально-політичного явища, яке йменується претензійним терміном «Русский мир». У контексті чудернацьких пригод філософії на московщині загалом викриваються конкретні квазіфілософські «ізмислення» низки тамтешніх мудрагелів, зокрема й особливо В. Соловійова, вигадки якого видаються за нібито науково-теоретичні обґрунтування правомірності та навіть історичної обумовленості існування оцього «міра». Воднораз розкривається маніпулятивний характер плумачення понять, з яких складається цей одіозний термін.

■ Результати дослідження

Перш ніж почати розгляд особливостей формування феномену «Русский мир», потрібно схарактеризувати інструментарій, потенціал і методологію дослідження. В основі — загальнонаукові методи аналізу та синтезу (для розгляду філософом різних представників філософських шкіл Росії та України), біографічний, бібліографічний та лінгвістичний (для аналізу основного терміна дослідження — «Русский мир»). Щодо епітета «русский», то його фальшивість закладена безпідставним, тобто незаконним, привласненим угро-фінськими та татаро-монгольськими племенами імені, похідного від назви генетично відмінних племен — русів, які осідали здебільшого в Подніпров'ї і створили там потужне державне об'єднання зі столицею Києвом. Звідси вони як засіб комунікації, не-

обхідний для об'єднання та згуртування різномовних («разноязыких») племен, взяли також — позичили — («одолжила и забыла!») — мову. Зокрема й слово мир. В. Даль (1956) — «толковий» знавець «великага и могучега», — хоча й народився та виріс в Україні, — до пуття не збагнув значення цього слова навіть у російщині: він тлумачить його та похідні від нього виключно як антоніми до слова війна.

Проте цим значенням слово мир не «вичерпується» у російській, як і в українській мові. Друге його значення — світ. Як великий, космічних обширів — Всесвіт, середній, «планетарний» — світова війна, так і «малий» (масштабів громади). Згадайте, лишень, у Т. Шевченка (1981): «а щоб збудить хиренну волю, треба миром, громадою обух сталить та добре вигострить сокиру та й заходиться вже будить». Трапляються ці відтинки значення слова мир і в російщині. Не кажучи вже про «мировую» войну чи «мировую» революцію (чи пихату самооцінку «всемирное значение великой октябрьской социалистической революции»), це і «мировой судья» («відлуння» українського звичаєвого права, в якому вирішальну роль відіграла саме громада (мир)), або фразеологізми на зразок «на миру и смерть красна» тощо. Який же із зазначених смисл вкладають адепти «русского мира» у це слово? Найімовірніше, що значення «світ». На це недвозначно натякають такі претензійні самовизначення, як «Россия как цивилизация» та йому подібні. Здавалося б, «куди куцо́му до зайця!» — з епохи дикунства та варварства ще не вибралися, а туди ж — цивілізація! Зважаючи на схильність москалів приміряти на себе тогу римських можновладців (згадаймо несамовите «віщування» якогось зачумленого Ісафа: «Великий Рим упав, — другий (Візантія) також загинув, Росія — третій Рим, а четвертому не бути»), не виключено, що надихалися й «надихаються» поборники «русского мира» саме латинським прецедентом. «Рах гомана» («Римський мир / світ») — так називали в давньому Римі «замирені» військовою силою провінції — частину Римської імперії.

Давно зауважено: Московії з філософією не поталанило. Хоча, можливо, точніше було б сказати, що насправді саме філософії «не пощастило». Втім, не тільки філософії — багато ще чому (й кому!) нашкодили стосунки з Московією. Та про це згодом. Зараз же — мова про «московську» філософію як «духовну скрепу» того потворного способу життя, що його адепти пишномовно нарекли «русским миром» (тобто світом).

Відносини з наукою не склалися самого початку: «нове мислення», — імпортоване того разу під псевдонімом «метафізика» з Візантії, — у московщині вельми своєрідно було сприйняте та перверсивно витлумачене. За твердженням В. Ключевського (1988, с. 296), «при думці про риторську та філософську еллінську мудрість московитів охоплювало “гідливе та боязке почуття”».

В одному з давніх московських «поучень» читаємо: «Богомерзостний перед Богом всякий, хто любить геометрію; а це душевні гріхи — учитися астрономії й еллінським книгам; за своїм розумом віруючий легко впадає в різні облуди; люби простоту більше мудрості, не бажай того, що вище тебе, не пробуй того, що глибше тебе, а яке дане тобі від Бога готове учення, те і тримай» (Ключевский, 1988, с. 296).

Коли, нарешті, — через сім століть після прийняття християнства! — з'явилися в Московії перші церковні школи, в «прописи» занесли таку настанову: «Братія, не високоумствуйте! Якщо спитають тебе, чи знаєш філософію, відповідай: еллінських борзостей не текох, риторських астрономів не читав, з мудрими філософами не бивав, філософію ніже очима відех; учуся книгам благодатного закона, як би можна було мою грішну душу очистити від гріхів». Такий підхід виховував самовпевненість невігластва: «— Аще учен словом, но не розумом, — похваляється давньомосковський книжник, — не вчився діалектики, риторики та філософії, проте розум Христів у собі маю!» (Ключевский, 1988, с. 296).

На ґрунті цього самовпевненого неучтва зроста московська національно-релігійна зарозумілість («национально-религиозное самомнение» *В. Ключевский*) та визріли ідеї історичного месіанізму («Москва — Третій Рим, а четвертому не бути!»), національної винятковості («всечеловечности»), що становлять «самую суть» нібито якогось окремого, витвореного хворобливою уявою особливого «світу» («русского мира»). Ця нав'язлива ідея проникла в саму «глибину» свідомості москвитів. У цьому зв'язку варто лишень згадати самовпевнені заяви «інтернаціоналіста» В. Леніна «о международном значении Великого Октября», про те, що «большевизм — образец тактики для всех», упевненість у тому, що «именно русский рабочий класс во главе...» (відомо, з ким!), прокладе дорогу до вселенського щастя. Або його ж пихате запевнення, що захоплені росіянами китайські території — «земля-то наша».

Поза сумнівом, саме звідси, принаймні почасти, бере початок традиційне в Московщині зверхнє, а то й недовірливо-іронічне ставлення до теоретичного знання взагалі, до філософії зокрема й особливо, що знайшло своє вираження у широко відомих словесних «зворотах»: «А! — всьо єто філософія!», «Да брось ти філософствовать!» тощо.

Багато хто на Русі, — і не тільки з-поміж «простодюдінов», — мало сказати «не любив» — терпіти не міг цього привозного абстрактного теоретизування.

Казус Солоневича. «Та сума схоластики, яку ми блюзнірськи називаємо наукою, гуманітарною, суспільною, соціальною, але все-таки — “наукою”, народилася у нас, — писав І. Солоневич, — у пору відокремлення нашої правлячої верхівки від народної маси: в ті десятиріччя, коли російське дворянство, завоювавши собі монополію на державну службу, на освіту й на рабовласництво, — перестало не лише говорити, але й думати по-російськи. Проф. Ключевський, — веде далі І. Солоневич (1990), — скорботно знущується над російським дворянином, який жодного російського явища не міг назвати відповідним йому словом, — і в голові якого утворилося “коло понять, що не відповідає ні іноземній, ні російській дійсності” — тобто ніякій дійсності у світі». «Пізніше, — обіцяє І. Солоневич (1990), — спробую довести, що й сам Ключевський діяв за заповітами свого ж дворянина». І він таки вчинив «спробу» (при тому не можна сказати, що безуспішну!) довести цю свою тезу.

Проте нас цікавить у цьому разі інше: сама думка І. Солоневича про смисл і значення імпортованої «мудрості». То ж почитаймо далі написане ним наприкінці другої світової війни: «Та методика суспільних наук, що народилася на Заході, була й там “богословською схоластиком та й годі”. Вона виробила низку

понять та термінів, які по суті мало відповідали і європейській дійсності. Наші історики й інші як-небудь, з гріхом пополам, перекладали все це на російську мову — і вийшли цілковиті “сапоги всмятку”. Одними й тими ж словами були названі зовсім різні явища» (Солоневич, 1990). Попри позірне перебільшення цих суджень — вони досить (щоб не сказати надто!) справедливі. Не вдаючись у подробиці, аби не переривати основну нитку розповіді, зупинимося бодай на кількох прикладах, взятих з різних аспектів російського «обществоведения» (суспільствознавства).

Ось поняття геній. Латинороджене (від *gens* — рід), це слово в італійців доби Відродження означало щось на зразок «персонального ангела-хранителя». Принаймні саме у такому значенні вживає це слово Мікеланджело в листах до близьких. Німці перетлумачили його на свій лад: почали надавати йому значення надзвичайної («божественної») обдарованості. («Геній», — за твердженням Канта, — людина, яка творить не за існуючими правилами (законами), а встановлює їх). А за ними росіяни (та й ми, грішні).

Візьмемо слово *пафос*. В Росії, а відтак і у нас, його вживають для визначення чогось урочистого, піднесеного, в будь-якому разі — позитивного. Тимчасом у грецькому оригіналі, зокрема в Аристотеля, *пафос* (гр. Πάθος) означає *пристрасть, страждання*. У константинопольських греків був термін «автократор» (гр. αὐτοκράτωρ — «той, хто править сам по собі»). Буквальний переклад цього слова означає самодержець. Але у візантійців воно вживалося для означення статусу правителя, який не мав васальної зовнішньої залежності, інакше кажучи: був правителем незалежної держави. Під час «пересадження» на російський ґрунт цьому терміну надали істотно відмінного значення: самостійного правителя, ніким і нічим не обмеженого одноосібного правителя.

«Дружина Цезаря — поза підозрою...» — ці слова нібито сказав Юлій Цезар на пояснення причини розлучення з дружиною. Він вважав, що жінка, яка дала найменший привід для підозри у подружній зраді, не може залишатися його дружиною. У Московії витлумачили це так, що дружину (куму, кума, свата, брата...) за будь-яких обставин — винуваті чи ні — треба «відмазати».

«Нема пророка у своїй Вітчизні». Насправді у Біблії дослівно написано: «Нема пророка, якого не шанували, — хіба що у його Вітчизні».

«В здоровому тілі — дух здоровий». Цей вислів трактують так, ніби чим огрядніше тіло, тим здоровіший у ньому дух, тимчасом як спартанці мали на думці поєднання фізичного та духовного виховання з метою гармонійного розвитку юнаків. Прикладів подібного спотвореного «перекладу» — безліч.

Тому-то й не видається надто екстравагантним судження І. Солоневича: «Російська гуманітарна наука виявилася аптекою, де всі наліпки переплутані. І наші вчені-аптекарі постачали нас мікстурами, у яких замість аспірину виявився бріолін. Термін є етикеткою над явищем. Якщо етикетки переплутані — то плутанина в розумінні стає цілковитою неминучістю. Російська “наука” брала дуже неясні європейські етикетки, безграмотно перекладала їх на суміш французької з нижньгородською — і виходило “коло понять, що не відповідали ні іноземній, ні російській дійсності”, — не відповідали, отже, ніякій дійсності у світі: коло болотних вогників, що манять нас у трясовину» (Солоневич, 1990).

Винятковість згаданих «подвигів» московських любомудрів лише підкреслює сумний факт: цю та іншу подібну імпорتنу «інтелектуальну “гумку”» ми діставали не «з перших рук». Ба! гірше того: вона потрапляла до українських «щелеп» здебільшого уже попередньо добряче «пожованою» зубами москалів.

Якби ж ми вчилися так, як треба! Не любив імпортною московської «мудрості» і Тарас Шевченко:

«Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя,
А то залізете на небо:

“І ми — не ми, і я — не я...”» (Шевченко, 1981).

Поетичний образ — «ми — не ми, і я — не я» — містить у собі не лише парафраз іронічної української примовки — кепкування з невдахи-крутія: заскочений зненацька в момент непристойної поведінки, він буцімто в такий спосіб намагається вив'язитися з халепи: мовляв, «я — не я, і хата не моя». Поза сумнівом, у вірші Т. Шевченка міститься дошкульний глузливий натяк на основоположний принцип філософської системи сучасного Шевченку німецького філософа Фіхте. Згідно з «філософією» останнього увесь світ поділяється на особисте «Я» (що міститься у центрі Всесвіту) та решту Всесвіту («не-Я»).

З огляду на це стає виразнішим і вмотивованішим висміювання Т. Шевченком рабської залежності нібито власної думки від імпортованої «мудрості». В цьому контексті стає зрозумілим також, чому обраний для глузування саме «куций німець вузлуватий». Пригадуєте:

«Німець скаже: “Ви — моголи!”,
ми й згодні: “Моголи! моголи!..”
(Золотога Тамерлана онучата голі).
Німець скаже: “Ви — слов'яне!”
Ми й тут згодні: “Слов'яни! Слов'яни!”.

Славних прадідів великих правнуки погані» (Шевченко, 1981).

Все це — поетична алюзія засилля у Московії німецького «любомудрування».

На жаль, поетове глузування не пішло на користь «славних прадідів великих правнукам поганим». І сьогодні, як і раніше, наші любомудри повторюють, мов папуги, задля зарубіжних «філософів». І, як і раніше, — переважно німецьких: від Канта, Фіхте, Шелінга та ін. до «шпенглерів» наших днів (буберів, біблерів, гайдегерів, гадамерів, габермасів та ін.). І, як і раніше, — вже добряче «пожованих» у чужих щелепах.

Варто лишень переглянути навчальний посібник В. Горського (1996) «Історія української філософії», аби пересвідчитися у цьому. Показово, що саме так названо цю книжку. Бо за радянських часів аналогічне видання Інституту філософії Академії наук України було озаглавлене «Історія філософії на Україні». І хоча для такого формулювання тоді були причини ідеологічно цілком однозначні (яка-така, мовляв, ще, крім російської, може бути філософія на терені СРСР!?), сама по собі та назва точніше відповідала змісту. Бо по суті єдиним власне українським і власне філософом постає зі сторінок підручника В. Горського лише Григорій Сковорода. (З «примхи» історії виявилось, що до роду

Г. Сковороди якимось боком причетні як достославний П. Юркевич, так і його виученик Владімір Соловйов). Адже філософ — не той, хто викладає, переповідає, тлумачить, коментує тощо погляди інших (саме такою і була — та й залишається досі! — уся наша «катедрфілософія»), а лише той, хто сам генерує ідеї, що їх можливо було б бодай «записати» по відомству філософії. Причислення ж до «лику святих» представників вітчизняної так званої «катедрфілософії» видається жалюгідним виявом фальшивого почуття меншовартості та корпоративної претензійності.

На фоні безпросвітного засилля імпортного «любомудрія» поодинокі факти, коли кого-небудь з німецьких філософів «завозили» до України безпосередньо з Німеччини, а не через Росію (проте в перекладі російською, а не українською, як, наприклад, Артура Шопенгауера), видаються мало не за предмет особливої національної гордості. Тому й викликає це до життя сумні висновки та скорботні асоціації з жувальною гумкою. Розповідав якимось по телебаченню один популярний московський пересмішник, як він у часи загальних дефіцитів, буди підлітком, торгував серед своїх товаришів жувальною гумкою. Після того, як він сам нею посмакував, він віддавав її «на прокат», тобто «пожувати». Тариф за право жування вже жованої гумки був, за його словами, такий: за пів години — 20 коп., за годину — 40 коп. і т. д.

Полювання на «привидів» та «примар». Особливе місце у веремії чудернацьких пригод філософії на Московщині випало на долю М. Чернишевського. У прагненні набути академічний науковий ступінь він підготував дисертацію про відношення мистецтва до реального життя, і, щоб уникнути забороненого слова *філософські*, вжив у її назві «синонімічний» за значенням термін *естетичні*. Ця «хитрість» не дуже допомогла. Коли, всупереч позиції міністерства освіти, захист дисертації таки відбувся, процедуру затвердження зупинив тодішній міністр освіти (А. Норов). Лише за три роки наступний міністр освіти (Є. Ковалевський) затвердив дисертацію з присвоєнням її автору ступеня магістра словесності. Та на цьому не скінчилися драматичні події у житті М. Чернишевського (1970) (його запроторили на двадцять років — спочатку на каторгу, потім у заслання) та жалюгідні, — хоча скоріш сміховинні, ніж драматичні — «пригоди» цього твору.

Ніби «на знак компенсації» за недооцінку роботи опонентами з часом відбулася надзвичайна «гіперболізація» цього твору та його назви як представника тогочасної прогресивної громадськості, так і (згодом) прихильниками М. Чернишевського з табору псевдомарксистського середовища.

Дійшло до курйозів. Відповідно до по-дурному тлумаченого головного сенсу матеріалістичної концепції пізнання як відображення (наші поняття є відображенням реальних речей) почали шукати — і шукали понад сорок років, аж до кінця існування СРСР! — якийсь матеріальний «субстрат» поняття «естетичне». Ігноруючи факт, що людям властиво приписувати речам наявність у них особливих якостей на тій підставі, що ці предмети так чи інакше задовольняють якісь їхні, реальні чи вигадані, потреби. Так і «виникли», — поряд з «шашличними властивостями» баранячого м'яса, — «естетичні властивості» золота чи діамантів. Натомість некритично поставилися до висловлень ще молодого Маркса (коли він сам ще не був, а, можливо, ще й не збирався бути «марксистом») про

те, що люди нібито «формують матерію “за законами краси”». На цій фальшивій основі і відбулася фетишизація естетики як якоїсь надзвичайно важливої «науки».

«На відміну від конкретних (“частних”) наук, — писав В. Корнієнко (Корниенко, 1970), — естетика вивчає загальні, універсальні закони краси, які не проявляються в усіх галузях дійсності, на всіх рівнях розвитку природи і суспільства». Про таке навіть Гегель не мріяв.

Із щойно наведеного власного твердження В. Корнієнко «висноував» «величезне методологічне значення естетики щодо конкретних наук, які вивчають різні галузі дійсності, де проявляються (?) закони краси».

Що ж власне підлягає, на думку В. Корнієнко (Корниенко, 1970), так би мовити, «юрисдикції» естетики? Ось тільки візьміть до уваги: «До них належать теорія мистецтва (у всьому комплексі мистецтвознавчих наук); науки про людську особистість, зокрема етика, педагогіка, психологія та ін., у тій їх частині, що безпосередньо дотична до завдань виховання у людині прекрасних рис; науки про суспільство, такі як соціологія, економічні науки та ін., зміст яких охоплює проблеми вдосконалення суспільної структури з погляду гармонії, міри й пропорційності; технічна естетика як конкретна наука, що вивчає прояви законів краси в матеріальному виробництві; нарешті, природознавство, яке у процесі вивчення природи описує властивості краси предметів, явищ та живих організмів».

Ясна річ, книга, з якої цитуються вищенаведені твердження, — курйоз, хоча й написана «всерйоз». Це — крайність. Але крайність, яка надзвичайно виразно, ненавмисне окарікатуривши, передає суть. Зрештою, вся так звана «марксистсько-ленінська естетика» — крайній вияв того, у що перетворили «послідовники» учення «основоположників». Такий історичний курйоз.

Не уникли «панестетичних» мотивів і завзяті активісти пріснопам'ятної «Перебудови». Мова конкретно про своєрідний «прожект» під заголовком «Щоб відродження сталося. Історичні обставини і тенденції розвитку української культури» (Новиченко та ін., 1989). Його авторами значилися, поряд з І. Дзюбою, академіки Л. Новиченко, В. Русанівський (обидва — літературознавці), М. Гончаренко (філософ), П. Толочко (археолог), доктор філософських наук («естетик») В. Мазепа та кандидат мистецтвознавства О. Федорук. «Кумпанія», як ото співається у відомій народній пісні, «невеличка, але чесна». Щоправда, децю «різномастна». І чи треба дивуватися, що в підписаному ними документі «ріжуть вуха дисонанси»: трохи «концепції», трохи «стратегії», трохи «програми» й дешиця «цілісності» та ще й «неподільності».

Розгляньмо ж цей «проєкт» пильніше. «Слід наголосити, — напучували невідомо кого автори, — на необхідності інтенсивного (!) розвитку таких наукових дисциплін, як соціальна психологія, етика, історія і теорія культури, без яких естетика як наука не може активно впливати на розв'язання багатьох соціальних проблем» (Новиченко та ін., 1989). Про що тут йдеться?! Який може бути зв'язок між практично-політичним процесом створення саморегульовальної системи культури і необхідністю розвитку перерахованих «наукових дисциплін», без яких нібито «естетика як наука не може активно впливати на розв'язання багатьох соціальних проблем»? Логіка цього судження з достатньою повнотою відобра-

жена у приказці «На городі бузина, а в Києві — дядько!». З цим повернемося у наукові «хашці» Московії.

Царська немилість. Не полюбляли філософії і царствені особи. «Я філософіє терпіти не можу, — “сповідався” царевич Микола своєму конюху, коли той сідлав йому коня, і нахвалявся: — Я цих філософів у сухоти вжену!» (Вацуро & Гиллельсон, 1986, с. 89). Слова, «даного» конюху, Миколка дотримав. Ставши царем Миколою I, таки намагався «вогнати в чахотку» мислителів. Досить лише нагадати поневіряння, — крім Чернишевського, — Достоевського, Белінського, Добролюбова, Писарева, особливо ж — Чаадаєва. Історичні перипетії життя і творчості Петра Яковича Чаадаєва, можливо, як ніщо інше, переконливо свідчать про непорушність традиції у ставленні московських можновладців до оригінальної вільної думки. Минали роки й десятиліття, в державі відбувалися якісь реформи й «революції», запроваджувалася то та, то інша «гласність», імпортувалося й старіло кожне «нове мислення», а «Філософічні листи» Чаадаєва — чи не єдиного з-поміж росіян оригінального філософа! — так і не були видруковані на його батьківщині. З огляду на те, що він проти шерсті «гладив» «російського ведмедя» та нищівно критикував його ментальну «барлогу» — російську православну церкву. Не зайве у цьому зв'язку пригадати присвяту саме Чаадаєву фрондистських віршів юним поетом, який згодом перетворився на їхнє «всьо».

«Історичний досвід, — скрушно писав П. Чаадаєв (Чаадаєв, 2014), вірогідно, уявному адресату, — для нас не існує; покоління та століття промайнули без користі для нас. Дивлячись на нас, можна було б сказати, що загальний закон людства скасовано стосовно нас. Ми нічого не дали світові, нічому не навчили його; ми не внесли жодної ідеї в масу ідей людських, нічим не сприяли прогресу людського розуму, і все, що нам дісталось від цього прогресу, ми спотворили. З першої хвилини нашого суспільного існування ми нічого не зробили для загального блага людей; жодна корисна думка не родилася на безплідному ґрунті нашої батьківщини; жодна велика істина не вийшла з нашого середовища; ми не дали собі труда щось видумати самим, а з того, що видумали інші, ми переймали тільки оманливу зовнішність та позбавлену користі розкіш». Водночас за всієї безпощадної національної самокритики П. Чаадаєв залишався «істинно руським», відтак у нього не могло не «заворухитися» «самопненіє», яке, за переконанням В. Ключевського, «засіло» у самій глибині свідомості цього народу. Вчитаемся ж у прикінцевий абзац цитованого «філософічного листа» якийсь нібито поважний «Пані» («Сударыне»): «Народи такою ж мірою істоти моральні, як і окремі особи. Їх виховують століття, як окремих людей виховують роки. Але ми, можна сказати, певним чином — народ винятковий. Ми належимо до числа тих націй, які ніби не входять до складу людства, **а існують лише для того, щоб дати світові якийсь важливий урок.** (!) Настанова, яку ми покликані подати, звичайно, не буде втрачена; але хто може сказати, коли ми “знайдемо себе” серед людства і скільки бід судилося нам пережити, перш ніж здійсниться наше призначення?» (Чаадаєв, 2014). На цих «фантазмах» про «входження в людство» та особливе «призначення» у свій час, як ми побачимо, «схвобить» Владімір Соловйов. А поки що продовжимо огляд чудернацьких пригод філософії у Московії.

Самих тільки гонінь на мислителів царю Миколі видалося замало: він вирішив раз і назавжди «прикінчити» саму філософію. Сталося це, вірогідно, так. Пригадавши якимось обіцяне конюху, він «повелел» доповісти, що ж насправді являє собою ненависна йому філософія. Підлеглі «любомудри» виклали, як уміли, все що знали, особливу увагу при цьому зосередивши на тому, що філософією захоплювався не хто інший, як сам Аристотель (1934), і процитували його слова: «Всі науки більш необхідні, ніж вона, але ліпшої — нема жодної». Напевне, це було зроблено з добрими намірами. Та у тій країні не випадково поширена примовка про те, куди веде «дорога, вимощена добрими намірами». Бо чи не все там кроїться і пошивається за «лекалом» В. Чорномирдіна: «хотіли як краще, а вийшло як завжди».

Навряд чи звернув цар увагу на те, що це суто емоційна, винятково особистісна оцінка, йому спало на очі те, що хотів побачити: що філософія менш корисна, як порівняти з іншими науками. Відтак імператор, «німало думая», зробив чудернацький висновок: «Польза от нея весьма сомнительна, вред же вполне возможен» (Безклубенко, 2007).

До слова кажучи, за всієї одіозності, не таким вже й безглуздим по суті виявилось «віщування» про «вред»! Якщо подумки оглянути хоча б двохсотлітню історію Російської імперії та простежити своєрідну і далеко не «безневинну» роль нібито «науки о познании истины и добра» — зарубіжної, переважно німецької, філософії (від Канта до Гегеля, Шопенгауера, Фіхте, Фейєрбаха Маркса, Енгельса, Ніцше) у вікомних драматичних подіях! (Безклубенко, 2001).

Не без іронії можна поцінувати цей царський висновок і лукавим українським прислів'ям: «Як у воду дивився!», а ліпше, без натяку на іронію, влучним російським — «Дуракам и грамота во вред».

Так чи інак, а царська резолюція була типовою для Московії усіх часів: «Запретить!». І понад десять років, — аж до «воцаренія» Олександра II, — філософія в російських університетах не викладалася. Цілком природно, що коли вирішено було знову допустити до кафедри «зарозумілу Даму, яка претендує на титул Науки Наук», підготовлених належним чином претендентів на московщині не виявилось (Безклубенко, 2002). Довелось знову вдаватися до послуг українців. Памвел Данилович Юркевич — предмет особливої національної гордості філософствуючих «малоросів»! — виявився чи не єдиним, хто був визнаний гідним — без попереднього стажування десь там у Європах! — очолити кафедру філософії в столичному університеті.

На безриб'ї і рак — риба... Скандальною ситуацією довкола М. Чернишевського скористалися «теоретичні», а головне — світоглядні його опоненти. Деякі з них, не виключено, — й для побудови власної кар'єри. Принаймні подібне сталося зі щойно згаданим Памфілом Юркевичем. Не просто так, «знічев'я», на нього — ординарного викладача провінційної Духовної академії — впав милостивий погляд високого петербурзького «начальства», що він був удостоєний честі не лише очолити кафедру столичного університету, а й читання публічних лекцій. Щоправда, його манеру спілкування зі слухачами тоді ж таки висміяв М. Салтиков-Щедрін (Салтыков-Щедрин, 1966) у статті «Неблаговонный анекдот про п. Юркевича...». Прикметно, що для цього фейлетону він використав

матеріали тодішньої преси. «...п. Юркевич, піднявшись на кафедру, оголосив, що хотів було читати про почуття, але днями одержав декілька анонімних листів, на яких вважає не зайвим зупинитися. Тут же він справді прочитав уривки з одного листа, які свідчили, що автор листа незадоволений доказами професора проти матеріалізму. “У ваших лекціях багато кривотлумачень, для спростування яких потрібно стільки ж лекцій”». Замість відповіді по суті П. Юркевич (1860) «повторив зади» ідеалістичної філософії, потім, «згорнувши читаний лист і ховаючи його в кишеню, з посмішкою сказав, звертаючись до публіки: “А листа цього я маю право використати так, як вважатиму за доцільне”» (Салтыков-Щедрин, 1966, с. 288–289).

Однак скандали не завадили кар'єрі «бенефіціара». Так, «з-під його руки» зрештою вийшло кілька відомих російських «мудрагелів». І перше («почесне») місце у цій «плеяді» відводиться В. Соловійову (Ні-ні! — йдеться не про сучасного московського «телепропагандона», а про його «історичного тезку»). Ось що написав про це професор (Національного університету «Кієво-Могилянська Академія») М. Ткачук (2002): «...зроблене Ю. (Юркевичем) для розвитку філософії на теренах Рос. імперії важко переоцінити. Творчість Ю. — філософа і професора — заклала те підґрунтя, на якому зусиллями його учня Вол. Соловійова було відкрито найважливіші сторінки рос. релігійної філософії» (с. 232). Не будемо особливо прискіпуватися до мовно-стилістичних принад цього пасажу («творчість заклала? підґрунтя?», на якому «було відкрито якісь сторінки!»). Та якщо це справді відбулося «якось так», то виникає питання: який з Юркевича «український філософ»?! Адже «національність» філософа, як і митця, визначається не його походженням чи місцем проживання, а єдино і виключно — змістом творчості, тим, наскільки він відповідає (чи «співпадає») з «національною картиною світу» певної спільноти.

Отут, здається, настав час ознайомитися з однією з тих «найважливіших» сторінок — найкращого учня Юркевича, — тією, у якій йдеться про «святая святых» «русского мира», тобто *«русскую идею»*.

Історичний «сенс» існування Росії

Вірогідно, «наслідуючи» І. Г. Фіхте (2003) (його «Промовам до німецької нації», 1818 р., густо всіяним отруйними зернами «пангерманізму», що згодом «виколюрилися» фашизмом), В. Соловійов (Соловьев, 1999) прочитав лекцію «Русская идея» (Париж, 1888 р.) та опублікував статтю під такою назвою, провідною думкою яких було «питання про смисл існування Росії у всесвітній історії».

«Марне, в очах декотрих, надто сміливе, на думку інших, це питання, — вважав автор цих публікацій, — насправді є найважливішим з усіх для “русского”, та й зовні Росії воно не може видатись позбавленим інтересу для будь-якої серйозно мислячої людини. Я маю на увазі питання про смисл існування Росії у всесвітній історії... Щоб вирішити це питання, — відразу попереджає автор, — ми не звернемося до громадської думки... Ми пошукаємо відповідь у вічних істинах релігії. Бо ідея нації є не те, що вона сама думає про себе в часі, але те, що Бог думає про неї у вічності» (Соловьев, 1999).

Після «черги» критичних стріл у бік ненависної йому «громадської думки», В. Соловійов висловлює тверду упевненість, що ще не задушена громадською

думкою «національна совість», «зуміє знайти більш достовірний вираз для істинної російської ідеї». «За цим не треба далеко ходити, — втішає філософствующий поет, — вона тут, близько — ця істинна російська ідея, — засвідчена релігійним характером народу, перетворена і вказана найвеличними подіями та особами нашої історії. І якщо цього не досить, то є ще більш велике й вірне свідчення — одкровенне Слово Боже. Я не хочу сказати, що у цьому Слові можна знайти що-небудь про Росію: навпаки, його мовчання вказує нам істинну путь» (Соловьев, 1999).

«Мовчання» як «Одкровення»! Чи не правда, потужний «науковий» аргумент?!

Однак підемо далі плутаними стежками химерної «логіки» В. Соловйова (Соловьев, 1999). «Якщо єдиний народ, яким спеціально опікувалося Боже Провидіння, був народ ізраїльський, якщо сенс існування цього єдиного у своєму роді народу полягав не у ньому самому(?!), а в підготовленому ним християнському одкровенні і якщо, зрештою, у Новому Заповіті вже нема мови про яку-небудь окрему національність і навіть виразно вказується, що ніякий національний антагонізм не повинен більше мати місця, то чи не належить вивести з усього цього, що у початковій думці Бога нації не існують поза їхньою органічною і живою єдністю, — поза людством? І якщо це так для Бога, то це повинно бути так і для самих націй, оскільки вони бажають здійснити свою істинну ідею, яка є не що інше, як образ їхнього буття у вічній думці Бога».

Отак, запросто проникнувши у «вічну думку Бога», В. Соловйов, певно, почувавчи себе мало не «російським Мойсеєм», щиро ділиться почерпнутими в ній «скарбами». «Смисл існування націй не полягає в них самих, але у людстві, — категорично, з апломбом першовідкривача заявляє він і відчуваючи, ймовірно, якусь нісенітність сказаного, вдається до роз'яснень: — Але де ж воно, це людство? — ставить сам собі питання від імені уявного “телепня” і доповнює його уточненням не менш уявного “дивака”, знайомого з лексикою Гегеля: — Чи не є воно лише абстрактною істотою, позбавленою будь-якого реального буття?». Безапеляційна відповідь обом знаходиться відразу (Що то філософ і поет в одному пакуванні!) за допомогою образного порівняння: «З таким же правом можна було б сказати, що руки і ноги існують, а людина у її цілому є лише абстрактною істотою». Але це видається не надто переконливим, отож гору бере «філософ» і посилює порівняння екскурсом у біологію: «Втім, зоологам відомі тварини (приналежні здебільшого до нижчого класу actinozoa: медузи, поліпи тощо), які являють собою по суті лише вельми диференційовані органи, що живуть окремим життям, так що тварина в її цілому існує лише в ідеї». Отак! Знай наших! Як тут не пригадати гегелівське перевертання «Ідеї»... Спочатку не було нічого, тобто існувало Ніщо, раптом в ньому виникли *суперечності*, воно почало рухатися, розвиватися і перетворилося — *із самого себе через саме себе до самого себе*...

Ось тепер «пророку» здається, що доказів досить і можна робити остаточний висновок: «Таким був і спосіб існування людського роду до християнства, коли насправді існували тільки *disjecta membra* (лат. роз'єднані члени) вселенської людини — племена та нації, роз'єднані чи частково зв'язані зовнішньою

силою, коли істинна істотна єдність людства була лише обітунням, пророчою ідеєю. Але ця ідея стала плоттю, коли абсолютний центр усіх істот відкрився у Христі. Відтоді велика людська єдність, вселенське тіло Боголюдини реально існує на землі... Людство — вже не абстрактна істота, його субстанціальна форма реалізується у християнському світі, у Вселенській Церкві. І з християнського погляду — людство являє собою «живе тіло Христа» (Соловьев, 1999).

Зміст писань В. Соловйова про «русскую идею» зводиться до обґрунтування «богообраності» так званого «російського» народу, обстоювання того, що саме на Росію Бог поклав місію здійснити надуману «всеєдність». Водночас він навіть вказує на нібито достатні засоби для досягнення цієї «божої» мети. А саме: 1) «православний російський народ» як «істинно християнський»; 2) російська церква, «оскільки вона зберігає істину віри, безперервність спадковості від апостолов (?) і дієвість таїнств, бере участь по суті у єдності Вселенської Церкви, заснованої Христом»; 3) російська держава як охоронець православ'я («На сторожі російського православ'я стоить державна влада з оголеним, піднятим мечем, ... готова покарати найменший відступ від того церковного ... "правовір'я", яке встановлене не тільки велінням Святого Духу, вселенськими та помісними соборами, святими отцями та усім життям церкви, — а й, для більшої міці і значними добавками, також і Зводом Законів Російської імперії»); 4) наявність «пророка» «вільного служіння, натхненного глави людського суспільства у його цілому, який відкриває начало здійснення ідеального майбуття людства» (Соловьев, 1999).

Таким чином, — підсумовує свої міркування новоявлений «пророк», — «всі три члени соціального буття (?!) одночасно представлені в істинному житті Вселенської Церкви, що спрямовується сукупністю всіх трьох головних діючих сил: духовного авторитету вселенського первосвященника (непогіршеного глави священства), ... світської влади національного «государя» (законного глави держави), ... нарешті, пророка вільного служіння».

■ Висновки

Отже, якщо абстрагуватися від церковно-релігійного лушпиння та нав'язаного гегельянським словоблуддям про ідею як «начало всіх начал», більш-менш виразно постає сокровенна суть «русской идеи»: досягнення всесвітнього значення (якщо не панування!) Росії з усіма її «лихами». Чи треба говорити, що така «ідея» припала до душі московсько-петербурзьким можновладцям та більшості її задурманеного населення і глибоко засіла в «підкорці» їхніх мізків?! Минали роки й десятиліття, у світі, та й у самій Росії, відбувалися то ті, то інші зміни, реформи, війни, революції, а примара цього всесвітнього російського «мира» (= світу?!) проявлялася, при тому кожного разу — під іншою маскою. Варто лише згадати про нав'язані прагнення російських більшовиків здійснити «Світову соціалістичну революцію» та встановити «у всьому світі» диктатуру (нібито) пролетаріату з єдиною релігією під псевдонімом «марксизм-ленінізм». Сьогодні світ з жахом переживає чергове «запалення» цієї потворної російської хвороби під назвою «рашизм». Звинувачення України та «колективного Заходу» у фашизації достоту нагадують ситуацію, відображену в російському ж прислів'ї «с большой головы на здоровую».

Підіб'ємо науковий підсумок «пошуків» В. Соловйова «сенсу існування Росії в історії». З його релігійно-гегельянського словоблуддя не впливає нічого нового, як порівняти зі сказаним ще Чаадаєвим. Останній же висловив припущення, що історичне «покликання» Росії — подати людству якийсь урок. Який саме, він не наважився сформулювати, хоча із його «філософічних» листів можливо здогадатися. Тепер сама історія дала відповідь на це питання: **так жити людям не слід.**

■ Список посилань

- Аристотель, (1934). *Метафизика* (А. В. Кубицкого, пер.). Соцэкгиз.
- Безклубенко, С. Д. (2001). «Людвиг Фейербах...» Ф. Енгельса і кінець «класичної» ... псевдомарксистської філософії. *Вісник КНУКіМ. Філософія*, 3, 4–33.
- Безклубенко, С. Д. (2002). Самозакохана пані, сумнівного походження, з завищеною самооцінкою: про філософію, її роль у житті та місце у навчальних програмах. *Вісник КНУКіМ. Серія «Педагогіка»*, 7, 28–42.
- Безклубенко, С. Д. (2007). *Основи філософських знань*. Київський національний університет культури і мистецтв.
- Вацура, В., & Гиллельсон, М. (1986). *Сквозь «умственные плотины». Очерки о книгах и прессе пушкинской поры* (2-е изд). Книга.
- Горський, В. С. (1996). *Історія української філософії*. Наукова думка.
- Даль, В. И. (1956). Мир. В *Толковый словарь живого великорусского языка* (Т. 2, с. 238–239). Государственное издательство иностранных и национальных словарей.
- Ключевский, В. О. (1988). *Сочинения: Т.3. Курс русской истории*. Мысль.
- Корниенко, В. С. (1970). *О законах красоты. К вопросу о сущности эстетических явлений в действительности и в искусстве* [Монография]. Издательство Харьковского университета.
- Новиченко, Л., Русанівський, В., Гончаренко, М., Толочко, П., Дзюба, І., Мазепа, В., Федорук, О. (1989, 29 жовтня). Щоб відродження сталося: Історичні обставини і тенденції розвитку української культури. *Культура і життя*.
- Салтыков-Щедрин, М. Е. (1966). *Собрание сочинений: Т.5. Неблаговоный анекдот о г. Юркевиче* (с. 288–294). Художественная литература.
- Соловьев, В. (1999). Русская идея. В *Спор о справедливости* (с. 442–455). Эксмо-Пресс.
- Солоневич, И. (1990). Дух народа. *Наш современник*, 5, 144–165.
- Ткачук, М. (2002). Юркевич П. Д. В *Філософська думка в Україні* (с. 230–234). Пульсарій.
- Фіхте, Й. Г. (2003). Промови до німецької нації. В Л. Рудницький, & О. Фешовець. (Упоряд.), *Мислителі німецького Романтизму* (с. 110–134). Лілея-НВ.
- Чаадаев, П. Я. (2014). *Философические письма*. Проспект.
- Чернишевський, М. (1970). *Естетичні відношення мистецтва до дійсності*. Мистецтво.
- Шевченко, Т. Г. (1981). І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє. В *Кобзар* (с. 266–273). Дніпро.
- Юркевич, П. (1860). Изъ науки о челоуъческомъ духъ (по поводу статей, помъщенныхъ въ Современникъ подъ заглавіемъ: «антропологическій принципъ въ философіи»). *Труды Киевской духовной академии*, 1, 367–511.

■ References

- Aristotel, (1934). *Metafizika* [Metaphysics] (A. V. Kubitckogo, Trans.). Sotcekgiz [in Russian].

- Bezklubenko, S. D. (2001). "Liudvyh Feiierbakh..." F. Enhelsa i kinets "klasychnoi" ... psevdomarksystskoi filosofii ["Ludwig Feuerbach..." by F. Engels and the end of "classical" ... pseudo-Marxist philosophy]. *Visnyk KNUKIM. Filosofiia*, 3, 4–33 [in Ukrainian].
- Bezklubenko, S. D. (2002). Samozakokhana pani, sumnivnoho pokhodzhennia, z zavyshtchenoiu samoostinkoiu: pro filosofiiu, yii rol u zhytti ta mistse u navchalnykh prohramakh [A narcissistic lady of dubious origin with inflated self-esteem: about philosophy, its role in life and its place in educational programs]. *Visnyk KNUKIM. Seriia "Pedahohika"*, 7, 28–42 [in Ukrainian].
- Bezklubenko, S. D. (2007). *Osnovy filosofskykh znan* [Basics of philosophical knowledge]. Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv [in Ukrainian].
- Chaadaev, P. I. (2014). *Filosoficheskie pisma* [Philosophical letters]. Prospekt [in Russian].
- Chernyshevskiy, M. (1970). *Estetychni vidnoshennia mystetstva do diisnosti* [Aesthetic relations of art to reality]. *Mystetstvo* [in Ukrainian].
- Dal, V. I. (1956). *Mir* [World]. In *Tolkovy slovar zhivogo velikoruskogo iazyka* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language] (Vol. 2, pp. 238–239). Gosudarstvennoe izdatelstvo inostrannykh i natsionalnykh slovarei [in Russian].
- Fikhte, Y. G. (2003). *Promovy do nimetskoï natsii* [Speeches to the German nation]. V L. Rudnytskyi, & O. Feshovets. (Comps.), *Myslyteli nimetskoho Romantyzmu* [Thinkers of German Romanticism] (pp. 110–134). Lileia-NV [in Ukrainian].
- Horskyi, V. C. (1996). *Istoriia ukrainskoi filosofii* [History of Ukrainian philosophy]. *Naukova dumka* [in Ukrainian].
- Iurkevich, P. (1860). *Iz nauki o chelovcheskom dukh (po povodu statei, pomshchennykh v Sovremennik pod zaglaviem: "antropologicheskii printcip v filosofii")* [From the Science of the Human Spirit (regarding the articles published in the Contemporary under the title: "anthropological principle in philosophy")]. *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii*, 1, 367–511 [in Russian].
- Kliuchevskii, V. O. (1988). *Sochineniia: Vol.3. Kurs russkoi istorii* [Works: Course of Russian history]. *Mysl* [in Russian].
- Kornienko, V. S. (1970). *O zakonakh krasoty. K voprosu o sushchnosti esteticheskikh iavlenii v deistvitelnosti i v iskusstve* [About the laws of beauty. On the question of the essence of aesthetic phenomena in reality and in art] [Monograph]. Izdatelstvo Kharkovskogo universiteta [in Russian].
- Novychenko, L., Rusanivskiy, V., Honcharenko, M., Tolochko, P., Dziuba, I., Mazepa, V., Fedoruk, O. (1989, October 29). *Shchob vidrodzhennia stalosia: Istorychni obstavyny i tendentsii rozvytku ukrainskoi kultury* [For revival to happen: Historical circumstances and trends in the development of Ukrainian culture]. *Kultura i zhyttia* [in Ukrainian].
- Saltykov-Shchedrin, M. E. (1966). *Sobranie sochinenii: Vol.5. Neblagovonnyi anekdot o g. Iurkeviche* [Collected Works. Unscented anecdote about Mr. Yurkevych], pp. 288–294. *Khudozhestvennaia literatura* [in Russian].
- Shevchenko, T. H. (1981). *I mertvym, i zhyvym, i nenarodzenym zemliakam moim v Ukraini i ne v Ukraini moie druzhnieie poslaniie* [To the dead, the living, and the unborn of my countrymen in Ukraine and not in Ukraine my friendly message]. In *Kobzar* (pp. 266–273). Dnipro [in Ukrainian].

- Solonevich, I. (1990). Dukh naroda [Spirit of the people]. *Nash sovremennik*, 5, 144–165 [in Russian].
- Solovev, V. (1999). Russkaia idea [Russian idea]. In *Spor o spravedlivosti* [The Justice Controversy] (pp. 442–455). Eksmo-Press [in Russian].
- Tkachuk, M. (2002). Yurkevych P. D. [Yurkevich P. D.]. In *Filosofska dumka v Ukraini* [Philosophical thought in Ukraine] (pp. 230–234). Pulsarii [in Ukrainian].
- Vatcuro, V., & Gillelson, M. (1986). *Skvoz "umstvennye plotiny". Ocherki o knigakh i presse pushkinskoi pory* [Through "mental dams". Essays on books and the press of Pushkin's time] (2nd ed.). Kniga [in Russian].

■ THE “PHILOSOPHICAL” COMPONENT OF THE “RUSSIAN WORLD” CULTURE, OR (ACCORDING TO THEIR PROVERB!) — “FOOL CAN’T BE HELPED BY KNOWLEDGE”

■ Serhii Bezklubenko

■ *DSc in Philosophy, Professor,
Academician, Honorary Member
of the National Academy of Arts of Ukraine,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-8709-7129
e-mail: erdanbez1@gmail.com*

The aim of the article is to analyse the socio-political phenomenon called the pretentious term “Russian World” through the prism of quasi-philosophical “fabrications” of a number of Russian pundits, in particular, and especially V. Solovyov, whose fantasies are presented as alleged scientific and theoretical justifications for the legitimacy and even historical conditionality of the existence of this “world”. At the same time, it reveals the manipulative nature of the concepts interpretation that make up this term. *Research results.* Over the past centuries, this peculiar community (a conglomerate of various oppressed peoples and tribes that unjustifiably appropriated the name Russia) has shamelessly violated international peace, not to mention colonised neighbouring territories, plunging humanity into military conflicts. And behind all these crimes is a policy based on an obsessive messianic idea: to build a special world order — the “Russian World”. Despite all the manipulative dullness of this concept, the horrors of the crimes committed by the so-called Russia on the way to implementing it, the cannibalistic content of the goal is quite clearly outlined. *Scientific novelty.* The article reveals the ideological basis for the emergence and timeless existence of the “Russian World” phenomenon, which led to the mental delusion of a large number of people. *Conclusions.* The content of V. Solovyov’s writings on the “Russian idea” is limited to justifying the “divinely chosen” nature of the so-called “Russian” people, defending that it is Russia that God has entrusted with the mission to bring about a far-fetched “unity”. Having abstracted from the church-religious husk, the innermost essence of the “Russian idea” becomes more or less clear: the achievement of world significance (if not domination!) of Russia with all its “evils”.

Today, the world is experiencing with horror another “inflammation” of this ugly Russian disease called “rashism”. Accusing Ukraine and the “collective West” of fascism is quite reminiscent of the situation reflected in the Russian proverb “from a sick head to a healthy one” (“to shift the blame to others”). Now history itself provides the answer: people should not live like this.

■ **Keywords:** rashism; divinely chosenness; “idea of nation” and “national idea”; peace and world; “Roman peace” (*pax romanae*) and “Russian world”; V. Klyuchevsky; T. Shevchenko; P. Chaadaev; V. Solovyov; P. Yurkevych

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.